

OSZORAI SZENTIRÁS FORDÍTÁSAI.

Annak a nagy szellemi mozgalomnak, mely a reformációval Németországban megindult, hatása már a XVI. század huszas éveiben megnyilatkozott Magyarországon. Az a nimbus, mely a pápa által 1521. jan. 4-dikén kárhóztatott Luther személyét körülvette, hazánk fiatalságára is oly hatással volt, hogy már 1522-től kezdve sűrűn megfordúlnak Wittenbergben, hogy »a tiszta igazság igéit közvetlen forrásból, magának a mesternek ajkairól hallhassák.«

II. Lajosnak Szalkai László esztergomi érsek által sugalmazott szigorú törvényei, a mohácsi vész után pedig I. Ferdinándnak állhatatos katholicitása egy ideig útját állották annak, hogy a reformáció követői nyíltan kifejezést adjanak a reformáció által előidézett szellemi mozgalomhoz való tartozásuknak, így történt, hogy csak 1529/30-ban merik bevallani nyíltan úgy a főrangúak, mint a külföldi akadémiákon tanult ifjak, hogy határozottan szakítanak a kath. vallással s meggyőződésüket pártfogással, élőszoval és írásban nyíltan is hirdetni merik.

Az első, a ki a kath. vallás ellen támadólag lépett fel, *Ozorai* Imre volt, a ki »De Christo et Antichristo et eius Ecclesia« című könyvével (1535.) nemcsak a polemikus iratok sorát kezdi meg, hanem egyszerre erősen és hevesen támadja meg a katolikus dogmákat.

Ozorairól, élete körülményeiről éppen semmi adat sem maradt fenn. Mindössze annyit tudunk róla, hogy a tolnamegyei Ozorán született s az 1531-dik évben Wittenbergben együtt tanult Thuri Lukácsal s valószínűleg ott ismerkedett meg Tornyai Ferenczcel. Az a viszony, melyet ott kötöttek s a közös célra való törekvés által megerősítettek, vezethette a tolnamegyei származású Ozorait a tiszántúltra, hogy itt s azokkal együtt legyen terjesztője az evangéliumi tudománynak.

Az 1530/31. tanévben Krakkóban is be volt iratkozva, de a két egyetem erre vonatkozó bejegyzéséből még az sem egészen világos, hogy hol fordult meg előbb, csupán annyi sejtethető, hogy egyiken a téli, másikon a nyári félévet töltötte.

Abból a viszonyból, mely közte s a fentebb említett Tornyai Ferencz között keletkezett, a melyből kifolyólag működése teréül

a Tisza-Maros közti vidék reformálására vállalkozott, valószínűnek látszik, hogy a téli félévet töltötte Krakkóban, a nyárit pedig Wittenbergben s onnét jött aztán barátjával a Tisza vidékére, hol Gelei Katona István szerint a »Nadányi és Massai Nagyságos Urak« pártfogása mellett Békést reformálta.¹

Nadányi János az 1532-ik évről említi, hogy a Körös és Maros mentén már akkor voltak evangélikusok, kiket a három Nadányi: Melius, Gyárfás és István pártfogoltak, kiknek Bihar- és Békésmegyében terjedelmes birtokaik voltak abban az időben. Fel- említi a nevezetesebb reformátorok között Ozorai Imrét, Gálszécsi Istvánt és Literati Lukácsot.²

A Massai-család — Istvánfi szerint — Olaszországból származott s Biharban, különösen pedig Békésben és Zarándban nagy birtoka volt. A reformáció korában Imre, András, László és János éltek, kik közül főleg Imre volt a reformációnak buzgó híve s mint ilyent Szikszai Fabriczius Demeter 1563-ban Wittenbergben üdvözlő verssel tisztelte meg. Testvérük, vagy közülök valamelyiknek leánya volt-e Massai Margit, Pázmány Péter anyja, nem tudjuk. Egy másik Massai leánynak is fennmaradt emléke, Mágocsi Gáspár feleségéé, Eulaliáé, a kinek Melius J. Péter 1563-ban az ő válogatott prédikációit ajánlotta.

Ezeknek pártfogása mellett jelenhetett meg Ozorai munkája is, mely rövid idő alatt közkézen forgott, nemcsak azon igazán eredeti magyar jellegénél fogva, mely minden során meglátszik, hanem azért is, mert ez a könyv volt az első támadás magyar nyelven a kath. dogmák ellen s első nyomott hirdetője a reformáció tanainak.

A nem nagy terjedelmű könyv egészen Luther szellemében van írva, de példáit és magyarázatait a magyarországi viszonyokból meríti.

Mikor azt bizonyítja, hogy az ember csak Krisztus érdemei alapján nyerhet Istentől kegyelmet, a következőkép argumentál: »Példát mondok erről, hogy jobban megértсед. Volnál te a váczai püspök szolgája vagy jobbágya, vennék el neked lovadat a budai harminczadon, mennél el a te uradhoz, nagy püspökökhöz, mondanád meg a te akaratodat, a te urad azt mondaná teneked, menj el jó atyámfia, kérd én nevemmel kincstartó uramat, hogy én értem adassa meg a harminczadosokkal a te marhádát. Immár gondold meg te, ha ott megadnák neked a te marhádát, ha a te kedvedért adták volna meg a te marhádát? nyilván nem meri nem szükség volt volna neked ott a te urad nevét említened és ha pedig mind estig kérted volna is, sem adtak volna meg a te

¹ Békésinum reformavit Emericus. Ozora itempore Magnificorum Dominorum Nadányi et Massai.

² Nadányi: Flori Hungarici 216. lap. »Melius, Gervasius et Stephanus Nadányi Emericum Ozorai, Thomam (helyesen Stephanum) Gálszécsi et Lucam Litteratum ceterosque inter Crysium et Marusium Evangelicos patientia tutati sunt.«

keremesedre, azért bizton csak az te urad érdemeért és az ő neveért adták meg a the lovadat: igaz azonképpen a mi könyörgésünknek és imádságunknak érdemeiért semmit mi nekünk az uristen nem ad, hanem tisztán az ő fia érdemeiért és nevéért.« (LII. ív. 77. l.)

Mikor a sz. miseáldozat ellen ír, a következőket mondja: »A misének neve nincsen a szentírásban. Találtatik pedig a zsidó bibliában, nem a deák, sem a görög bibliában. Megmondom a helet is. Ez a zsidó ige »missa« vagyon Mózes V. k. 16. részében. (A panis propositionis-ból származtatja a misét, melyet csak a papoknak volt szabad megenni, s ebből következteti, hogy:) Könnyű megérteni, hogy nem jól mondják a Krisztus testének hozzánk való vételét e névvel, mert más dolog a missa és más az urunk testének és vérenek hozzánk való vétele.« (90. l.)

»Az egyházi embert vagy fogadják plébánusságra vagy oltármesterségre avagy káplánságra; ha plébánusságra fogadják vagy városra, vagy falura fogadják, hát így fogadják: Jó uram, im az uraim neked adják a plébánosságot, de úgy, hogy káplánt tarts, kik reggel urunknak test-vérét hozzájuk vegyék és ebéd előtt meg-ugyan te magad ünnep napon ved el hozzád. De szebb névvel mondják, mert im ezt mondják, meg legyen mind a nagy mise, mind a reg mise, ez pedig mindegy, mert a kit misének szoktak mondani, ama mivoltával pedig csak az Urunknak testének vérenek vételében és a beszédekben, a kikkel a kenyér és bor megáldatik, miképpen a Krisztusnak szerzése ezt megmutatja.« (119. lap.)

»Ha a gyulai plébánus két hétig vagy egy hónapig oly embereket nem tartand, hogy kik urunknak testét vérét hozzájuk vegyék, ha képes volna, hogy a plébános oly jámbor volna, mint Istennek angyala, sem tartanak a plébánosságban. Viszont ha a város nem fizetend, bizon sem a plébánus, sem a káplánok hozzájuk nem veszik, hanem azt mondják, hogy nem tartoznak vele.« (105. lap.)

E néhány példából is megítélhető e könyv iránya és tartalma. Minden állítását bőségesen igyekszik szentírási idézetekkel megerősíteni, a melyekből nemcsak alapos képzettsége, hanem az sz. írásban s az egyházatyák műveiben való jártassága is kitűnik. Meglátszik munkáján a wittenbergi iskola hatása, bár az ott töltött félévet kevésnek tartjuk arra, hogy ekkora készültséggel lépjen fel a katolikus vallás ellen.

Azok az idézetek, melyeket argumentumok gyanánt munkájában felhoz, az a biztosság, melylyel a zsinatok végzéseit s az egyházatyák mondásait alkalmazza, arra a föltevésre visznek, hogy Ozorait egyikének tartsuk azon papoknak és szerzeteseknek, a kik a reformáció szellemének hódolva, a kath. egyházat elhagyták s a reformáció leghatalmasabb terjesztőivé lettek.

Ezen föltevés bizonyosságára felhozhatjuk azt, a mit Iratosi

János az 1523-dik évi végzésről mond: »Valjon kik ellen lón ez? Kopácsi István, Siklyósi Mihály sárospataki és ujhelyi tanítók és azok Patronusa Prini Péter ellen . . . Ozorai Imre Békése s annak fautori az Ladányi és Massai urak ellen. Kálmáncsehi Márton Munkácsban és annak fautora Petruith Péter ellen.«¹

Az az út, melyen Kopácsi István, Siklyósi Mihály és Sztárai Mihály a sárospataki ferenczrendi kolostorból Baranyába jutottak, melyen Kálmáncsehi a gyulafehérvári stallumból a debreczeni, munkácsi s beregszászi papságra került, arra enged következtetni, hogy a velök egy társaságba jutott Ozorai talán szintén a ferenczrendieknek valamelyik dunántúli kolostorából — talán a pécsi, monostori vagy szigetvári zárdából — került előbb külföldre; hogy theologiai készsége alapján reformátornak képezze ki magát.

Azon, hogy az első igazi reformátorok csakis kath. papok lehettek, nemcsak nem kételkedhetünk, hanem még akkor is, ha valamelyik reformátorról nem volnának biztos adataink, mint Ozorairól sincsenek, már a dolog természetéből következtethetjük, hogy azoknak eo ipso kath. papoknak kellett legyen lenniök.

Még ha nem volna is ismeretes előttünk Kopácsi, Siklyósi, Sztárai, Kálmáncsehi, Dévai Biró Mátyás kath. volta, akkor is valószínűnek mernénk mondani Ozorai kath. papi voltát. Csak azok foghatták fel a reformáció üdvös hatását, a kik a kath. papság nyomasztó helyzetét, a főpapság és pápaság visszaéléseit s ezek mellett theologiai képzettségük alapján a keresztyén vallás tisztaságát ismerték és óhajtották. Csak ők bizonyíthatták az új tanok igazságát a conciliumok határozataival, az egyházatyák felfogásával s a szentírás idézeteivel.

Az 1530. elején fellépő reformátorok nem is kerülhettek ki máshonnan, mint a kath. klérus tagjai közül. Ezek példája, bátorsága, tudása, képzettsége nevelte aztán már a protestáns szülőktől származó későbbi reformátorokat.

Ozorai munkája tehát míg egyrészt arról nevezetes, hogy alkalmat nyújt szerzőjének egykori katolikus papi voltára következtetni, másfelől értékes azon tekintetben is, mert a benne levő sz. írási idézetek latin szövege ugyanazon betűkkel van nyomva, melyek a krakkói töredék sokáig oly hasztalanul kutatott típusának felelnek meg.²

Az idézetek latin szövege után mindenhol ott van azok magyar fordítása is. Mivel eladdig magyar sz. írás nem volt, a szerző kénytelen maga mindjárt szentírást is fordítani.

Ez idézetek míg egyfelől Ozorai nyelvéről nyújtanak áttekin-

¹ Iratosi : Az ember életének boldogul igazgatása módjáról. Előljáró beszéd. Lőcse, 1641.

² V. ö. az Akadémiai Értesítő 1896. aug. füzetében megjelent »A krakkói töredékről« cz. értekezéssel. (Csak megemlítem, hogy e betűk azonossága, annak idejében Fraknoi Vilmos közt és köztem szóbeli vita tárgya volt, de a kérdés eldöntetlenül maradván, róla egyönnk sem szólt nyilvánosan. Sz. Á.)

tést, másfelől azért is érdekesek, mert összehasonlításra adnak alkalmat a legelső fordítások nyelvét illetőleg.

Igy az ujszövetségi idézeteket Pesti Gábor újtestamentum fordításával hasonlíthatjuk össze, mely e munka után egy évre 1536-ban jelent meg, a Sz. Pál leveleiből vett idézeteket pedig a két évvel előbb megjelent Komjáti-féle fordítással.

Főleg a Komjáti-féle fordítással való összehasonlítás alapján dől meg Ribininek ez összehasonlítás nélkül különben igen kecsegtetőnek látszó adata, hogy t. i. a Sz. Pál leveleinek sajtó alá rendezésében Ozorainak is lett volna része. Ribini u. i. Dévairól szólva ezeket mondja:¹ Est verisimile hanc epistolarum Paulinarum editionem eorum ministerio procuratam esse, qui curam propagandae per Hungariam Wittenbergensium doctrinae ad se pertinere existimabant, quos inter et Matthiam Devaium principem locum tenuisse constat. Habuerit Matthias complures laborum socios, non indignos posterorum memoria. Praecipui fuerint: Stephanus Kopácsi, Michael Sztárai, Andreas Batizi, Stephanus Szegeginus, Emericus Ozorai, Michael Szilvási.

Ha Ozorainak, ki 1530-ban volt ugyan Krakkóban, része lett volna a sajtó alá rendezésben, bizonyára felhasználja e fordítást, a mit azonban nem cselekedett. De tudomása sem lehetett róla, mert Komjáti fordítása csak 1532-ben készült el s így nem is valószínű, hogy a munkának még csak első ívei is Krakkóba kerülhettek volna Ozorainak ott időzése alatt.

Ozorai tisztán, világosan, egyszerűen ír, ment minden keresetségtől, előadása olyan, mintha beszélne, könnyen folyó, érthető. Nyelve a XVI. század csiszolt, de nem finom nyelve. Többször használ ilyen kifejezéseket: papas keresztyén (katholikus), zertzetes sido (farizeus), megrögzött írás (canonica ratio), sömörgezis (ruga), pecsétés level (pignus), keputalo (hypocrita), megrutol (contaminat), oltármesterség (káplánság) stb.

A munkájában közölt idézetek közül csak az ujszövetségi s a Pál apostol leveleiből valókat vettük fel, amazokat Pesti, emezeket Komjáti — mint a hozzá legközelebb álló két író — fordításával vetve össze.

Ez idézetek összeállítását rendkívül megnehezítette ama körülmény, hogy egyik író fordításában sincsenek jelezve az u. n. versiculusok, csak maga a fejezet. Gyakran a fejezetek is helytelenül vannak idézve Ozorainál — lehet, hogy sajtó hibából — a mit ez összeállításban igyekeztünk lehetőleg megkorrigálni.

Máté. I. 21. Vocabis nomen eius Jesum, ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum.

Ozorai: Jesusnak neuezzed wteth, w meg zabadyt'a mynd az w nepet az w bwnéből.

Pesti: Kynek newet hywod Jesusnak, mert ew idweztyty az ew nepet býneibewl.

¹ Memor. Aug. Conf. Tom. I. pag. 32.

Máté. III. 9. Dico enim vobis quod possit Deus facere, ut ex lapidibus his filii surgant Abrahae.

Ozorai: Mondom tinektek, hog' az isten megteheti hog' eh kőekből Abrahamnak fiait tamagianak.

Pesti: Mert mondom tőnektek isten meg tehet' hog' ez kőek bewl'ys fel tamazdhatt'ya Abraham f'ya'jt.

IV. 7. Scriptum est enim: Non tentabis Dominum Deum tuum.

Ozorai: Meg wagion iruan, ne kesergesd te vradat istenődet.

Pesti: meg'ys irwan wag'yon, ne keserehed az te vradat istenedet.

Máté. V. 27—29. Audistis, quod dictum fuerit antiquis: Non committes adulterium. At ego dico vobis, quod quicumque aspexerit mulierem alterius ad concupiscendum eam, iam adulterium cum ea commisit in corde.

Ozorai: Hallottatok hog' azt mondottak ah regieknek: ne paraznalkogial, en kőnigh azt mondom tinektek, hog' ualaki maas ember feles eget ug' latangia hog' gonoz uegre lattia wtet, haat immar az w' z'wueben paraznasagot tot w' uele.

Pesti: Hallottatok mert meg wolt mondwa regyeknek, ne paraznalkogyal, de een mondom tőnektek, hog' wala ky chak lat'ya'ys masnak feles eget meg kewanasra, Immar bw'yalokodot z'wuebe.

V. 20—21. Audistis, quod dictum sit veteribus: non occides: quisquis autem occiderit, obnoxius erit iudicio. At ego dico vobis, quod quisquis irascitur fratri suo temere, obnoxius erit iudicio.

Ozorai: Hallottatok hog' azt mondottak ah regieknek: Ne őly, ualaki pegeglen őlend, melto iteletre. De en azt mondom tőnektek ualaki oknekul attiafiara meg haragzik, melto iteletre.

Pesti: Hallottatok hog' az Regyeknek meg wolt mondwan: Ne ewl'y, walak'y keg'y ewlend melto lezen iteletre. Sewt een azt mondō, walak'y att'ya-fiara wakmerewyl meg haragozik, hog' melto lezen iteletre.

Máté. VI. 8. Novit enim pater vester, quibus rebus opus sit vobis, prius quam petatis ab illo.

Ozorai: Tuggia ah ti menei atiatok minelkul z'w'kolkottok meg annak elotte minek elotte ker'netek w' tole.

Pesti: mert meeg az elewt yol twg'ya az ty men'ye'y att'yatok, my zyk-segtek wag'yon, mynek elewtt ker'ytek tewle.

Máté. VII. 14. augusta est porta et stricta via quae abducit ad vitam et pauci sunt, qui inveniunt illam.

Ozorai: Szoros az kapu es szoros az uth, ki az eletre uizen, keuesen talaliak meg.

Pesti: szoros az kapw, ees keskeny az wt, ky az eletre wyzen, ees keuesen wannak kyk azt meg lelyk.

Máté. VII. 28. Multi dicunt mihi in illo die: Domine, domine, nonne per nomen tuum prophetavimus, et per nomen tuum daemonia ejecimus et per nomen tuum multas virtutes praestitimus? Ac tum confitebor illis, nunquam novi vos.

Ozorai: Nag' sokan mongiak ennekem az napon, Vram, vram, nem de ah te neuedben prophetaltonke? nem de ah te neuedbe ordogoket w'ztonke? es az te neueddel nag' dolgokat tottonke? es akkoron en azt uallom soha nem esmeritelek en titteket.

Pesti: Sokan fogyak ennekem az napon mondan'y wram wram nemde te neuedbe profetaltwnke? ees az te neuedbe erdegeket iztenk, ees a te neuedbe egyeb sok iozagos chelekedeteket myeltewnk, de een nek'y akkoron azt wallom, soha nem esmeritelek tykteket.

Máté. X. 41. Qui recepit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet.

Ozorai: Ah ki uezen Prophetat propheta neuében, prophetanak iutalmat uezi.

Pesti: Az ky Profetat fogad wg'y mynt' Profeta neuébe, wezy iutalmat mynt' Profetanak.

Máté. X. 42. Et quicumque ad bibendum dederit uni ex pusillis: his poculum aquae frigidae tantum nomine discipuli, amen dico vobis, non perditurus est mercedem suam.

Ozorai: Valaki chák ég pohar uizet adand inna eggiknek eh kichinök közzöl chák ah tanithuannak neuiben bizon mondom hog el nem uezti iutalmat.

Pesti: walaký e kysdedek kewzzywl chak egyknek adand egy pohar hydeg wyzet. Bizon mondom ty nektek, el nem wezty iwtalmat.

Máté. XI. 28. Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis et ego refocillabo vos.

Ozorai: Jöuetek mind niaian en hozzam kik munkalkottok es meg ferhelven uattok bwnnel es en titteket megh köniebbithlek.

Pesti: Jewetek een hozzam myndenek kyk nyomorgotok ees meg nehezyl-tettek ees een meg nyvgotlak tyktekek.

Máté. XII. 36. Sed dico vobis, quod de quocunque verbo otioso, quod locuti fuerint homines, reddituri sunt rationem in die iudicii.

Ozorai: De mondom tinektek hog minden hjuolkodo bezedról kit emberek zolnak, rola zamot adnak iteletnek ideien.

Pesti: De mondom tynektek, hogy mynden hitsagos bezedrwl kyket embe-rek zolandanak, zamot kel rola agyny itelet napijan.

Máté. XV. 9. Frustra me colunt decentes doctrinas et mandata hominum.

Ozorai: Hciaban tyztelnek engemet, tanithwan emberi tudomaniokat.

Pesti: heyaba tyztelnek engemet, mert emberý tudomanyokat ees paran-cholatokat tanytanak.

Máté. XV. 14. Si caecus caeco dux fuerit, ambo in foveam cadent.

Ozorai: Ha az uak uakot uezetend mind ketten ah uerembe esnek.

Pesti: ha wak wakot fog wezerleny, mynd ketten a werembe esnek.

Máté. XVII. 5. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene placitum est.

Ozorai: Ez az en zerelmes fiam kiben az en lekem meg niugouek.

Pesti: Ez az een zerelmes fyam kybe ennekem myndenek kedwen (!) zerynt wannak.

Máté. XVIII. 20. Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.

Ozorai: Valahol ketten auag harman özue gultenek en neuemben ot uagiok közöttök.

Pesti: Mert walahol ketten awagy harman egybe gylnek een neuembe, ot kewzettek wagyok.

Máté. XIX. 4. Non legistis, qui fecit ab initio masculum et foeminam fecit eos, et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae.

Ozorai: Nem oluastatoke, hog ky előzőr az embert teremte ug teremtee, hog ferfiat ees azzoni alatot teremte ees azt monda azert ember el haggia mynd attiat annyat ees az w felesegeuel ehge lesen.

Pesti: Nem olwastatoke, hogy ky leg elewzer teremtet, wgy teremtet, hogy lenne ferfyw ees azonyalat? ees monda ismeg nekyk. Ezert el hagyá ember attyat ees annyat, ees ketten leznek egy testbe.

Máté. XIX. 21—23. Si vis perfectus esse, vade, vende quae habes et da pauperibus... cum audisset autem adolescens eum sermonem abiit tristis: erat enim habens possessiones multas. Jesus autem dixit discipulis suis: Amen, dico vobis, Dives difficile intrabit in regnum coelorum.

Ozorai: Ha tokelletes akarz lenni ereg el ag el mindent ah mit birz es ad ah zegeneknek... Mikoron halotta uolna az ifju ah bezedet zomoruan mine el mert nag sok iozagi ualanak w neki, Uduozitok peges azt mondia az w tanituaninak, bizoni mondom tinektek ah kazdag nehezzen megén be menieknek orzagaba.

Pesti: Ha tewkelletes akarz lenny mennyel agyel myndeneket kyk wan-nak neked, oztogasd az zegenyeknek... mykoron az yffyü ezt hallota wolna, megzomorodwan mene el onnet, mert sok iozaggal birt. Jesus kegýg mondia az w tanitwanynak. Bizon mondom nehez a kazdagnak ydwezylny.

Máté. XIX. 28. vos, qui squuti estis me in regeneratione, quum sederit Filius hominis in sede majestatis suae, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.

Ozorai: Ti kik engemet kóuettek meg uiolasnak ideien, mikor embernek fia az ű felseges zekibe űlend, ties tizen ket zekóken űltók iteluen az Israelnek tizenket nemzetséget.

Pesti: Mýkoron a meg wýulasnak ideýen ýlend embernek fya az ew felseges zekýbe, ýltek týis ot týzenketten, itelwen Israelnek týzenket nemzetséget.

Máté. XX. 23. Sedere autem ad dexteram meam et sinistram meam, non est meum dare, sed iis continget, quibus paratum est a Patre meo.

Ozorai: Hóg ualaki ennekem iobom felól auag Balom felól űlliön azaý uelem uralkogiek meniorzagban uelem legien, nem en adhatom hanem ezeknek adatik ez ah kiknek az en atiamtul zereztetet.

Pesti: de az een iogomra awagy balcmra ýlný Nem een adhatom nektek, hanem azoke kýknek meg zereztetet az een attýamtól.

Máté. XXI. 13. Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum.

Ozorai: Az en hazam imadchagnak hazanak hiuattatik, tý keuigh tóttetek latroknak barlangiaua.

Pesti: Az een hazam imatsagnak hazanak hýwttatýk, tý kegýglen ezt tewttetek latroknak barlangyawa.

Máté. XXI. 22. Quaecunque petieritis in deprecatione, credentes, accipietis.

Ozorai: Valamit kerendetek ti ah ti kerelmestekben hiuen hitnek uezýtek.

Pesti: Mýndeneket walamýt hýwen imatsagtokba kertek el wezýtek.

Máté. XXIII. 2. In cathedra Moysis sedent scribae et Pharisei: omnia ergo quaecunque iusserint vos servare, servate et facite: secundum vero opera eorum nolite facere: dicunt enim et non faciunt.

Ozorai: Moyses zekibe űlnek az iras tudo es zereztes Sydook, mindent azert ah kiket mondandnak hóg ti meg tarchátok meg tarchatok es meg zerezzetek, az ű chelekedetek zórent penig ne chelekegýetek.

Pesti: Moysesnek zekýbe ýlnek az irastudok ees fariseusok. Azert walamýt módnak nektek meg tartaný tarchatok, ees azt mýelýetek, de az ew chelekedetek zerýnt tý ne mýelkegýetek, mert mongýak s nem teýýk.

Máté. XXV. 34. Tunc dicit rex his, qui a dextris sibi erunt. Venite benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis ad exordio mundi, Esurivi enim, et dedistis mihi edere. Sitiui et dedistis mihi edere. Hospes eram, et collegistis me. Nudus et operuistis me.

Ozorai: Akkoron azt mongya ah keral azoknak ah kik az ű ioob kezé felól leznek iouetek el en atiamnak aldottai bariatok az orzagot ah ki nektek zereztetet ez uelagnak kezdetitul fogwa, mert ehezem es ennekem ennem adatok, zomihozam es ennekem innom addatok, uendeg ualek es be fogadatok engemet, mezýttelen ualek es be fedezetek engemet.

Pesti: Akoron a kýralý mond azoknak, kýk neký iogýafelewl leznek. Iwetek el een attýamnak aldotý, býrýatok az orzagos, chýnaltat nektek wýlag eredetýtewl fogwa. Mert ehezem sennem adatok nekem, zomýwhozam ees nekem innom adatok. Vendeg walek be fogadatok engemet. Mezýttelen walek meg ruhatatok engemet.

Máté. XXV. 115. Amen dico vobis, quatenus non fecistis uni de minimis his, nec mihi fecistis.

Ozorai: Bizon mondom tinektek ah meniere az en kichén Atiam fianak eggikkal tóttetek, en nekem tóttetek.

Pesti: Býzon mondom tý nektek, walamýt nem tewttetek ezekkel ez kýchýnyekkel en welem nē tewttetek.

Máté. XXVI. 28. Hic est sanguis meus, qui est novi testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum.

Ozorai: Ez az en uerem, ky uy zerezsnek ueré ki nag sokakert ki ontatik bwnóknak bochanatiara.

Pesti: Ez az een werem, wý terwenyre, ký sokakert ký ewttetýk býneknek bochanattýara.

Máté. XXVIII. 18. Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus

Sancti. Docentes eos servare omnia, quaecunque praecepi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.

Ozorai: Adatot ennekem mynden hatalom mind menien ees földön, el menüen azért taníchatok minden nepeket megkerezteluén Atyanak ees fiunak es zent leleknek neubeen, tanythuan ewket hog myndeneket meg tarcyanak ah kyyket een nektek parancyoitam. Ime een veletek uagiok minden napokon mind uelag uegeiglen.

Pesti: Adatot ennekem mynden hatalom Mennyen ees fewlden. Azert mennyetekel, tanychatok mynden nepeket, kereztelwen ewket. Atyanak, ees fywnak ees zent leleknek neube, meg tanytwan ewket tartany, mynd azokat, kyyket parancholtam nektek. Ees ime een weletek wagyok mynd wylag wegezetyg.

Marc. IX. 22. Omnia possibilia sunt credenti.

Ozorai: Mindenek lehetszegesek ah hiendoknek.

Pesti: Az ky hyzen myndenek lehetszegeseg annak.

IX. 28. Hoc genus nulla re potest exire, nisi per deprecationem et jejunium.

Ozorai: Effele irdge ki nem megen, hanem koniorgsnek es boitnek altala.

Pesti: Ez fele neem semmywel ky nem izethetyk, hanem chak imatsaggal ees bewytel.

IX. 40. Quisquis enim ad bibendum dederit vobis calicem aquae nomine meo, quod sitis Christi, amen dico vobis, nequaquam perditurus est mercedem suam.

Ozorai: Valaki tinektek adand eg pohar uizet en neuemben hog Christuse wattot, bizon mondom tinektek hog el nem uezti iutalmat.

Pesti: Ees walaky adand nektek egy Pohar wyzet, een neuembe az wegre hogy Cristuse wattok, Byzon mondom nektek, semmykeppen el nem wezty iutalmat.

Marc. XIII. 35. Vigilate, nescitis enim quando dominus domus venturus sit, sero, an media noctis, an in gallicinio, an in diluculo. Ne si venerit repente, offendat vos dormientes.

Ozorai: Vigazzatok, mert nem tugiatok mikoron io el az haznak ura istene auag efeli koron, auag reguel, hog ha el iouend ne talalion titeket alwan.

Pesti: Vygazzatok, mert nem twgyatok mykoron az wr haza iew, estwe awagy efelykoron, awagy tywkzokor, wagy reggel talam hyrtelen iewt meg, ees talal tykteket hony alwzok.

Marc. XVI. 15. Predicate Evangelium omni creaturae.

Ozorai: Predikalliatok az Ewangeliomot minden teremtet allatnak.

Pesti: Hyrdessetek az ewangeljomot mynden teremtet allatnak.

XVI. 20. Illi vero egressi praedicaverunt ubique, Domino cooperante et sermonem confirmante per signa subsequentia.

Ozorai: Ah tanituanok el menuen Predicalanak mindenot az Vristen w uelek Chelekeduen es ah bezedet meg erosythuen kouetkezendo iegekkel, azaa chudakkal.

Pesti: Amazok keggy el menuen predykallanak myndenyt wr welek egywt chelekedwen ees az ew bezedeket meg erewssytwen az ewket kewetew choda tetelekkal.

Lukacs. I. 2—4. Sicuti tradiderunt nobis hi qui ab initio suis oculis viderant ac pars aliqua fuerant eorum, quae narrabant: visum est et mihi, ut cunctis ab initio exacta diligentia pervestigatis deinceps tibi scriberem, optime Theophile, quo agnoscas eorum, de quibus edoctus fueras, certitudinem.

Ozorai: Mikeppen ennekem tudnom attak azok ah kik kezdetol fogua az w zemekkel lattak ees ualamenyre rezesek voltak ah dologba kyyket ielentek uala, latatek ennekemys hog mindeneket kezdetol fogua nag zorgalmatoson meg ertuen ees myndenekrol meg tudakozwan iriak Enys noked yo Theophile, hog nyluan te azokban byzonyos leg, ah melleket te tanultal.

Pesti: Mykeppen elewnkbe attak nekewnk azok, kyyk eletyl fogwa zemekkel lattak, ees nemellyek wgyan azonok kezzyi walanak a kyyk hyrdetyk wala. Lattatek ennekemys, hogy myndeneket eletyl fogwa iol meg kerdezwen ees meg twdwan, annak wtanna meg yrnem noked azokat io Theofile, hogy meg ewsmerned azoknak kyykre tanytattal wala nyllwa walo byzonsagat.

Lukács. X. 16. Qui vos audit, me audit, qui vos spernit, me spernit.

Ozorai: Ah ki tûteket halgat, engem halgat es ah ki tûteket meg utal engemet utaal meg.

Pesti: Valakÿ kegÿg tÿkteket halgat engem halgat, ees kÿ tÿteket meg wtal, engemet wtal.

Lukács. X. 17. Domine etiam daemonia subiciuntur nobis per nomen tuum.

Ozorai: Vram meg az òrdògòkis engednek nekònk ah te neuedre.

Pesti: Vram meeg az ewrdegekkel ÿs bÿronk te neuedbe.

X. 20. Verumtamen in hoc nolite gaudere, quod spiritus vobis subiciuntur, sed gaudete, quod nomina vestra scripta sunt in coelis.

Ozorai: Bizonniaual ezen ne òròlletek hogÿ ah lelkek azaÿ az òrdògòk tinektek engednek hanem òròlletek azon, hogÿ ah ti neuetek meg uagion iruan meniorzagban.

Pesti: De maga ne ewrÿllÿetek azon, hogÿ a gonoz lelekkel bÿrtok, de ewrÿllÿetek, hogÿ az tÿ neuetek irwan wagÿon mennÿorzagba.

Lukács. XI. 9. Petite et dabitur vobis: quaerite et invenietis, pulsate et aperietur vobis.

Ozorai: Kerietek es uezÿtek, keressetek es megh talalliatok. Zòrgessetek es meg nittatik tinektek.

Pesti: Kerÿetek ees adatÿk nektek, keressetek smeg lelÿtek, zewrgessetek smeg nÿttatÿk nektek.

Lukács. XVI. 9. Facite vobis amicos ex mammona injusto, ut, quum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula.

Ozorai: Zerezÿetek magatoknak barátokat az alnak kazdaksagbol, hogÿ mikoron megfogatkozandotok, uegenek tÿtteket az òrok niugadalomra.

Pesti: Zerezÿetek barátot magatoknak ez alnak kazdagsagbol. Hogÿ mÿkoron megfogÿatkozotok wegÿenek tÿteket az ewrekke walo haÿlakokba.

Lukács. XI. 28. Beatus venter, qui te portavit, et ubera, quae suxisti.

Ozorai: Bodog ah meh ah ki teged uiselt es bodogok az emlek ah kiket te zoptal.

Pesti: Bodog meeh, az kÿ teged wÿselt ees az emleek, melÿeket zoptal.

Lukács. XVII. 10. Cum feceritis omnia, quae praecepta sunt vobis, dicite servi intiles sumus, quo debuimus facere, fecimus.

Ozorai: Mikoron mindeneket meg teendietek ah kik nektek meg uadnak parancioluan, azt mongyatok hazontalan zolgak uagiunk, azt meg tòttenk ah miuel tartoztonk.

Pesti: Mÿkoron meg teenдетek mÿndeneket mellÿek parancholwan wannak nektek, mongÿatok, Haznalatlan zolgak wagÿonk, mert amÿt meg kellett tennewnk azt tewttewk.

Lukács. XVIII. 11. Phariseus stans haec apud se orabat: Deus, gratias ago tibi, quod non sim sicut coeteri homines, raptores, iniusti stb.

Ozorai: Ah zerÿetes Sydo ig imadkozÿk uala, Isten halaat adok en teneked, mert nem uagok en ollian, mint az egebek, kik ragadozok, hamissak stb.

Pesti: Az Fariseus meg alwan ilÿen modon imatkozÿk wala magaba. Isten, hallat adok neked, hogy nem wagÿok ollÿan mÿnt egÿeb emberek, ragadozok hamÿssak.

János ev. I. 11—12. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis ut liceret filios Dei fieri, videlicet his qui credidissent in nomen ipsius.

Ozorai: Vala hanian òtet uòuek azt ah hatalmat adaa nekik hog istennek fiaiu lennenek, a kik w benne hinnenek.

Pesti: Walahanÿan kegÿg weuek ewtet, ada azoknak hatalmat. Hogÿ lehetnenek Istennek fÿaÿ, tugÿnÿa illÿk mÿnt azoknak, kÿk ew neube hÿttenek volna.

János ev. I. 18. Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.

Ozorai: Az istent senki nem latta, hanem az w egetlen eg fia, ki az atianak kebeliben uagion, ielente meg minekÿnk.

Pesti: Istent soha nem latta senkÿ. Az egÿetlen egÿ fÿw kÿ attÿanak kebelebe wagÿon, az hÿrdette meg.

János ev. I. 29. Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.

Ozorai: Ime aꝝ istennek barania ki el ueꝝi eꝝ uelagnak Büneit.

Pesti: Ihon Istennek baranya, ihon kÿ el weꝝy eꝝ wÿlagnak býneit.

János ev. III. 16. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.

Ozorai: Eh keppen űerete isten eꝝ uelagot, hogÿ aꝝ ű eꝝetlen eꝝ fiat adnaia ű eꝝotte hogÿ minden walaki ű benne hyend el ne ueꝝzen hanem örök eletet uallion.

Pesti: Wgÿ űerette Isten eꝝ wÿlagot, hogÿ aꝝ ew eꝝyetlen egy fÿyat adna. Hogÿ mÿnden walakÿ ew benne hÿzen el ne weꝝzen hanem ewrewkke elÿen.

János ev. III. 36. Qui credit filio, habet vitam aeternam.

Ozorai: Ah ki ah fÿunak hÿzen, örök eletet wal.

Pesti: Valakÿ a fÿwba hÿzen ewrewkke walo eletÿ wagyon.

János ev. III. 18. Qui credit in eum, non condemnatur: qui vero non iam condemnatus est, quia non credit in nomen unigeniti Filii Dei.

Ozorai: Walaki ű benne hiend el nem carhozÿk uala, ki ű benne nem hit, immar el karhozoth, mert nem hÿzen aꝝ istennek eggetlen egfiaban.

Pesti: Valakÿ ew benne hÿzen nÿ karhozatÿk. A kÿ kegÿg nem hÿzen immaran karhoztatot, mert nem hÿt Istennek eꝝyetlen eꝝy fÿyanak neuube.

János ev. V. 29. Et prodibunt qui bona fecerunt in resurrectionem vitae, qui vero mala egerunt, in resurrectionem condemnationis.

Ozorai: Ah kik iol cyelekettenek fel tamadnak elötnek fel tamadassara ah kik pegeg gonozol ecelekednek kárhozatnak fel tamadassara.

Pesti: A kÿk iot chelekettenek fel tamadasra aꝝ elete, a kÿk kegÿg gonozt chelekettenek karhozatnak fel tamadasara.

János ev. V. 39. Scrutamini scripturas.

Ozorai: Tudakozzatok aꝝ irasson.

Pesti: Twdakozzatok meg aꝝ irasokrol.

János ev. VI. 35. Ego sum panis ille vitae; qui venit ad me non esuriat et qui credit in me non sitiet unquam.

Ozorai: En uagiok amaꝝ eletnek keniere, ualaki en hozzam iö nem ehezÿk eꝝ ualaki eꝝ bennem hiend soha nem zomiuꝝik.

Pesti: En wagÿok aꝝ eletnek kenÿere. A kÿ een hozzam iew nÿ ehezÿk ees aꝝ kÿ een bennem hÿzen nem zomÿwhoꝝÿk soha.

VI. 55. Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus.

Ozorai: Aꝝ eꝝ testem bizoi el, eꝝ aꝝ eꝝ uerem bizoi ital.

Pesti: Aꝝ een testem igaz etek ees az een werem igaz ital.

VI. 63. Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quicquam.

Ozorai: Ah lelek aꝝ ah ki elet, test semmit nem haznal.

Pesti: A lelek aꝝ, kÿ eletet aad, a test semmÿt nÿ haznal.

János ev. VI. 51. Ego sum panis vivus, qui de coelo descendit: si quis ederit ex hoc pane, vivet in aeternum.

Ozorai: En uagiok aꝝ elö kenier ki meniorzagbul űallottam le ualaki eh kenierbe eiendik örökke el.

Pesti: Een wagÿok aꝝ elew kenÿer, kÿ menÿorzagbol űallottam le. Valakÿ eꝝ kenÿerbe eꝝk ewrewkke eel.

János ev. VI. 68. Domine, ad quem ibimus, verba vitae aeternae habes et nos credimus et cognovimus quia tu es Christus filius Dei.

Ozorai: Vram kihez megionk, mert tenalad uannak aꝝ örök eletnek bezedi eꝝ mi hizÿwk megis esmertÿk, mert te uagÿ ah Christus Istennek fia.

Pesti: Vram kÿhez mennek? Ewrewkke walo eletnek bezede wagÿo nalad ees mÿ hÿzzÿwk ees meg ewsmertÿwk hogÿ te wagÿ a Cristus aꝝ elew Istennek fÿya.

János ev. VIII. 34. Amen, amen dico vobis, quod omnis qui facit peccatum, servus est peccati.

Ozorai: Bizon, bizon mondom tÿnektek ualaki bÿnt teꝝon bÿnnnek zolgaia.

Pesti: Bÿzon bÿzon mondom nektek, hogÿ mÿnden walakÿ bÿnt tezen zolgaia a bÿnnnek.

János ev. VIII. 51. Amen, amen dico vobis, si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in aeternum.

Ozorai: Bizón, bizón mondom tinektek, ha ualaki megh tartangia az en bezedömet, öröke halalt nem laát.

Pesti: Býzon býzon mondom nektek, walaký az een bezedemet meg tartýa halalt ewrewkke nem laát.

János ev. X. 27. Oves meae vocem meam audiunt et ego cognosco eas et sequuntur me et ego vitam aeternam do eis.

Ozorai: Az en iohaim az en zomat halgatiak es esmerem wket es köuetnek engemét es enis adok nekik örök eletet.

Pesti: Az en iwahým az een zomat hallgattýak ees een ewsmere mek et ees engemet kewetnek ees een ewrewkke walo eletet adok nekýk.

János ev. XIV. 26. Paracletus autem ille qui est Spiritus sanctus, quem Spiritum mittet Pater nomine meo, ille vos docebit omnia et suggeret vobis omnia, quaecunque dixi vobis.

Ozorai: Ama uigaztalo es minden iora izgato: ki zent lelek, mel' lelket bocýat az atia en neuemben, az titeket megtanit mindenre es tynektek mindeneke ah kiket mondottam ezetekben iutat.

Pesti: A wýgaztalo kegýg: ký az zent lelek mellýet bochat az een attýam een neuembe, az týteket meg tanýt mýndenekre ees mýndeneket ezetekbe iwtat, walamýt montá nektek.

János ev. XIV. 26. Ille vos docebit omnia et suggeret vobis omnia, quaecunque dixi vobis.

Ozorai: Ah tittökét mindenekre megh tanith es mindeneket tinektök ezetöke iutat ah mellieket tinektek mondottam.

Pesti: Az týteket meg tanýt mýndenekre ees mýndeneket ezetekbe iwtat, walamýt montá nektek.

János ev. XV. 15. Omnia, quae audivi a Patre meo, nota feci vobis.

Ozorai: Mindent, valamit hallottam en az en atiamtul tinektek meg ielenttettem.

Pesti: Mýndeneket walamýket attýamtól hallottam, meg ielenttetem nektek.

János ev. XVI. 23. Amen, amen, dico vobis, quaecunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.

Ozorai: Bizón, bizón mondom tinektek, valamit kerendetek atiamtul en neuemben megh aggia Tú nektök.

Pesti: Býzon, býzon mondó nektek walamýt kertek attýamtól een neuembe, meg agýa nektek.

Ad Corinthios I. I. 13. Num Paulus crucifixus est pro vobis?

Ozorai: Nem de Pal fezőlte meg erettetek?

Konjáti: Nem de Paal fezwlhý megh ty irtettek?

Ad Corinthios I. V. 11. Si quis cum frater appelletur, fuerit scortator, aut avarus, aut simulacrorum cultor, aut convitiator, aut ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi ne cibum quidem capiat.

Ozorai: Ha ualaki mikoron Atiafianak neuzeitetik, aza az kereztiennek, paraña leiend, auag fösuen, auag baluanimado, auag zítkozodo, auag rezeges, auag ragadozo auual meg eggwt se egetek.

Konjáti: ha walaky ty kwýwletek ky attyafyianak (kereztyennek) neuzeitetyk buiparazna lendh, auagy fwsuyn auagy baluanyoknak zóigalo tyztelwye, auagy zytkos atkozó, a vagy ryzegeskedw avagy ragadozo, e felykuel meeg egywth se egyetek.

Ad Corinthios I. VI. 15. An nescitis, quod corpora vestra membra sunt Christi? Num igitur tollens membra Christi, faciam scorti membra? Absit.

Ozorai: Nem de nem tuggiatoke hog ah ti testetek ah Christusnak teste, nem de azert ah Christusnak tagiat paraznanak tagiaua tenneme, taoul legén.

Konjáti: auagy nem tугyatoky, hogy a ty testeytek a Christusnak tagay? nem de annakokaerth el veuen a Christusnak tagayth, tegyemy a paraznanak tagaya? taoul legyen az.

Ad Corinthios I. VII. 5. Ut vacetis ieiunio et deprecationi . . .

Ozorai: Hog böitöllietek es imadkozatok.

nom, hogy egyebeketes taneychyak, hogy nem mynth tyz ezer igyketh (azaz sokkoth) nyeluemmel.

Ad Corinthios I. XV. 55—58. Ubi tuus, mors, aculeus? Ubi tua, inferne, victoria? Aculeus autem mortis, peccatum: potentia vero peccati, lex. Sed deo gratia, qui dedit nobis victoriam, per Dominum nostrum Jesum Christum.

Ozorai: Hol halal ah te fulakot? hol pokol ah'te giözedelmed? ah halalnak fulakia ah bün: ah bwnnek hatalma ah törüin, ah parancyolat, de hala legen az uristennek ki nekönk giözedelmet adot, ah mi vrunk Jesus Christus altal.

Komjáti: hol vagon halal a te fulakot? hol vagon pokol a te gywzedelmedh? a halalnak kedygh fulakya (eztene) a bwn, a bwnnek kedyg hatalma a thwruyn. De hala ez ylw istennek, ky adott mynekwnk gywzedelmet, amy vrunk Jesus Christusunknak altala.

Ad Corinthios II. 20. Quotquot enim sunt promissiones Dei, per ipsum sunt etiam, et per ipsum amen.

Ozorai: Vala haniak az istennek igireti, mind ah Christus altal uannak es mind w altala igazak amen.

Komjáti: Merth valamenye igyrety (fogadasy) vadnak az ilw istennek, ew altala vadnak bezzeg, bathor, byzon, es ew altala (ew myatta) amen.

Ad Corinthios II. IX. 6. Ecce qui sementem facit, libenter ac benigne largiendo copiose messurus est.

Ozorai: Valaki örömetessen es kegelmissen adakozwan uet magot bwsegessen arath.

Komjáti: A ky fel rezent (swkwñ) veeth, az vetesth tezy, fel rezynth (keueseth) aratando az.

Ad Corinthios I. Qui a principio verbum dei disseminaverunt, rudes erant et indocti et nihil loquebantur, sed quae a Deo acceperant ea in terrarum orbe diffundebant et nos in praesentia nihil adserimus, sed accepta ab illis omnibus adnunciamus.

Ozorai: Az kik kezdettol fogua az Istennek bezidet hirdettek, tudatlanok voltanak, es semit wnnenmagogtol nem zoltanak, hanem ah kit az istentol uot-tenek uala, azt hirdetik uala ah földnek kereksygeben mies mostan mi tolenk semit nem mondonk, hanem ah kiket mindenektol azoktul mi uottunk azt hirdettuk.

Komjáti:

Ad Romanos. II. 14—15. Nam cum gentes, quae legem non habent, natura quae legis fecerint et legem non habentes sibi ipsi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.

Ozorai: Mikoron ah poganok kiknek törüenek ninchen, termezet zerent azok chelekezük ah mit ah törüen kewan ezek wmagok wmagoknak törüeniek kik meg mutatiak ah törüennek mi uoltat az w zwökben.

Komjáti: Mert mykort az poganok kyknek twruynyek nynchen termyzet zerynt a mely paranchyolatok az twruynye tendyk wnnwn magok twruynt nem valuan ewnnwn magoknak twruynye, kyk mutatyak az twruynnek chyelekedysyth ewnwn zyuekbe yrattat.

Ad Romanos. VII. 18. 19. nam velle adest mihi, ut faciam bonum, non reperio, non enim quod volo, facio bonum sed quod nolo malum, hoc ago.

VII. 22—25. Delectat enim me lex Dei secundum internum hominem. Sed video aliam legem in membris meis, rebellantem legi mentis meae, et captivum reddentem me legi peccati, quae est in membris meis. Miser ego homo, quis me eripiet ex hoc corpore morti obnoxio? Gratias ago Deo per Jesum Christum Dominum nostrum. Itaque idem ego mente quidem servio legi Dei, carne vero legi peccati.

VIII. 1. Nulla igitur nunc est condemnatio his qui insiti sunt Christo Jesu qui non iuxta carnem versantur, sed iuxta spiritum.

Ozorai: Nam ennekem akaratom vagion arra, hog iot cyclekedgyem, de mikeppen legen ah io nem talalom mert ah mit en akarok ki io, nem ezt tezem, de ah gonozt tezem, ah kyt en nem akarok.

Gönörköttet engemet az istennek törüenie ah belsö ember zerenth, de latok en az en tagaimban maas törüent, ky az en elmemnek törüeniének ellene törekezük es ki engemet, ki az en tagaimban uagion foglia tézen ah bwnnek

törüeniének. Jai en niaualiasagos ember ki zabbadit meg engem ah testból ki halalra köteles, hatat adok az vristennek ah mi urunk Jesus Christusnak altala. Annak okaiert ugian en elmemmel zolgalok az istennek törüeniének, testemuel pegeg ah bwnnek törüeniének.

VIII. I. ninchen azert mostan azoknak semmi karhozattik ah kik az Jesus Christusba plantaltattanak, kik nem test zert elnek, ha nem lelek zert.

Komjáti: Mert az akarat ielen vagyon en nalam, de hogy iot tennyk nem talalom En bennem, mert nem tyzem az iot kyt akarok, de az gonozth kyt nem akarom azt tyzem.

Mert az istennek tőrünyne gywnywkwttet engemet az belsew ember zerynt, lekem zerynt. De latok egyeb tőrünynt az en tagaymban az en elmym tőrünynek ellene tussakodot, es engemet meg fogot a bwn tőrünynek, mely tőrüny az en tagayamba vagyon. Oh en nyaualyas ember, ky zabadeyt meg engemet az en halando testembwl? halath adok Az ilew istennek, a my vr Jesus Christussunk altal. Ennek okayrt vgyan en magam elmymnek zolgalok az ylw istennek tőrünynek. Testemuel penyg az bwn tőrünynek. VIII. Ennek okayrth immaran semmy nemw karhozattas nynchen azoknak kyk az Christus Jesusban attak ewmmagokot (vadnak) kyk nem testek zerynt ilnek, hanem lylek zerynth.

VII. 7. Nam et concupiscentiam non novissem, nisi lex dixisset: non concupisces.

Ozorai: En ah gonoz keuansagot sem tuttam uolna ha ah törüeen azt nem mondotta volna: gonozt ne küuan.

Komjáti: mert az kyuansagot nem esmertem volna meg, ha az törüny nem mondotta volna: mas embernek iozagat felesygeth ne kyuanyd.

Ad Romanos. I. 4. Qui declaratus fuit filius Dei cum potentia secundum spiritum sanctificationis.

Ozorai: Ki Istennek fianak mutattatek nag hatalommal ah meg zentelö zent lelek altal.

Komjáti: Ky el twkellerteth volth, istennekfya hatalmassagual, senthsegnek lelkeserinth.

Ad Ephesios. II. 8. Gratia estis salutati per fidem, idque non ex vobis, Dei donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur.

Ozorai: Az istennek ti hozzatok ualo zerelme altal kit ti hittetek, wduözöltetek es nem ah ti miuoltotokbol uagion ez, hog ualaki ne dichekögek az-w myuoltaban.

Komjáti: Merth malasthual (malasthmiath az elw istennek keduebwl) tartattatok meg az hyt altal, es ez nem thy twletak az elw istennek aiandeka, nem az czelekedetekbwl, hogy valaky ne diczekegyek.

Ad Ephesios. II. 10. Conditi in Christo Jesu ad opera bona, quae prae-paravit Deus ut in eis ambularemus.

Ozorai: Teremtettönk es nemzettettönk ah Christus Jesusnak altala ah io chelekedetre kiket zörze az Uristen arra hog azokban iarnank.

Komjáti: (mert w dolga, myue, czelekedete) wagyunk, teremtetek az Christus Jesusba az io czelekedetekre, kiket (czelekedet) zerzet az elw isten hogy azogba iarnank.

Ephes. V. 25-27. Viri diligite uxores vestras sicut et Christus dilexit ecclesiam et semetipsum exposuit pro ea, ut illam sanctificaret, mundatam lavacro aquae per verbum ut adhiberet sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam aut quicquam huiusmodi sed ut esset sancta et irreprehensibilis.

Ozorai: Ferfyak zeresettek ah ti felesykteket, mykeppen ah Christus zeret az w eghazat es wnönmagat ada erette hog wtet meg zentelneie meg tisztitatot wiznek mosasual, ighenek altala hog wtet tenne wnmaganak diceseges eghazaua kiben nem lenne ualami macula auag somörgezis auag ualami egeb eh fele, ha nem hog zent lenne es meg fedhetetlen.

Komjáti: Ferfiak (feriek) zeresytek az thy tulajdon felesygetketh mykeppen az Christusees zeretthe az anyasenth egy hazath es wnnwn magat atta yretthe, hogy azt (wteth) meg zentelne, meg tisztitattat az kerezth viznek mosasual, az elethnek igeieuel (azaz atyknak es fiunak es sentlelkeknek neuben) hogy zerkeztetne (hozzaia venne) wnnwn maganak azt (az anya sentegy hazat) dicyw-

segesth, kyn, kynek nem volna zepłw ęs arczaian valo sřmwřgees auagy valamy eż illietenfele, de hogy lenne senth ęs zepłwnelkyl valo megh feddettethetetlen.

Ad Hebraeos. I. 14. Nonne omnes sunt administratorii spiritus, qui in ministerium emittuntur propter eos, qui haeredes sunt salutis.

Ozorai: Nem de mindniaian zolgalo lelkeke? kyk azokert bochattnak ah zolgالاتba ah kik az řduřssęgnęk řrřkřsy leżnek.

Komjati: Nem de mynd (nyaian az Angelok) solgalo ihleeseke (selleteke) kyk az zolgالاتra ky bozathattak azokerth kyk az řduřsseęgnęk řrřkwřsy leesnek.

Ad Hebraeos. IX. 22. Absque sanguinis effusione non fit remissio.

Ozorai: Ver ontasnekřl ah břnnek bocyanatia nem lezen.

Komjati: Az veernek ontasanelkyi nem lesen meg bozatas.

Ad Hebraeos. X. 14. Unica enim oblatione perfectos efficit in perpetuum eos, qui sanctificantur.

Ozorai: Egř aldozattal třkelletese třwę azokat řrřkke, kik meg zentel-
tetnek.

Komjati: Mert egyetlen egy elř viuessel (aldozattal) třkelletesse třtte mynd řrřkke azokot, kyk meg senteltettének.

Ad Hebraeos. XIII. 17. Obedite praepositis vestris et subiacete eis, ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri. ¹

Ozorai: Engegetek ah ti fejedelmeteknek ęs magatokat alaiok bochassatok, mert řk uigiaznak ugř mint zamot adandok ah ti lelketekřl.

Komjati: Engegyetek azoknak akkyk feiet elřl vettetek thi kwřwttetek (ęs hozzaiook halgatok, engedelmesek legietek) řnekyk alaiok vettetek, merth řk vigiaznak az ty lelkeytekerth, oly mynt samot adandok.

Ad Philipenses. IV. 6. De nulla re solliciti sitis in omni precatione et obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestrae innotescant apud Deum.

Ozorai: Semminemř dologban zorgalmatosok ne legetek hanem minden imadkozásban ęs křniřrgęsben nagř hala adással ah ti keremestek Istennek elřtte nilwan legenek esmertessenek.

Komjati: Semmy nemř dologrol sorgalmatosok ne legietek de mynden imadsagba ęs křnyřrgęsbe, halalatossagual az thy keremesytek meg ielennyenek (řsmereteseok legienek) az elřwistennel.

Timoth. I. I. 1. Paulus apostolus Jesu Christi iuxta delegationem Dei Servatoris nostri, Domini Jesu Christi, qui est spes nostra.

Ozorai: Een Paal Jesus Christusnak apostola ah mi meg walto istenřnk-
nek ęs urunk Jesusnak ki nekřnk remensegřnk.

Komjati: Paal Jesus Christusnak Apostola (meg tanoitot kwęete) ammy řduęzeytřw istenřnknek ęs urunk Jesus Christusunknak poncyolatya (hagyasa) zęrent mely Jesus Christus my (mynekřnk) remensegřnk.

Ad Timotheum I. II. 8. Volo viros in omni loco orare.

Ozorai: Akarom hogř ah ferfiak minden helen imadkozżanak.

Komjati: akarom, hogy az ferfiak imagianak mynden helen.

Ad Timotheum I. I. 9. Lex non est iusto posita, sed iniustus et inob-
sequentibus, impiis.

Ozorai: Ah třruęen nem adatot az igazaknak, hanem ah hamissagnak, az engedetleneknek, ah gonozoknak.

Komjati: az igaznak az třrveny nem zęreztetet, hanem az hamissagnak ęs az engedetleneknek, az kegietlennenek.

Ad Timotheum I. II. 5. Unus est mediator Dei et hominum homo Christus Jesus.

Ozorai: Egř az křzbeiaro Isten křzřtes emberek křzřtt az ember Jesus Christus.

Komjati: Egy az elřwistennek ęs embereknek meg engeztelřwie (kwřzbe iarioia, tudnia mynth) az ember Jesus Christus.

¹ Az itt használt szřveg eltęr Erasmus szřvegętřl, a mely a křvetkezř: Parete iis, qui praesunt vobis et concedite: siquidem illi vigilant pro animabus vestris tanquam rationem reddituri pro animabus vestris.

Ad Timotheum II. II. 19. Solidum tamen fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc, Novit Dominus qui sint sui et Discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Christi.

Ozorai: Az istennek allando fundamentoma ez ah kiuel ah ieg lelend esmeri az ur az oueit es minden el tauozzék ah gonozsagtul ah ki ah Christusnak neuet neuzei.

Komjáti: de maga az elwistennek erw s kemeny fundamentomia aal (vestegaal) tartuan, valvan ez iegiet yegzest, wsmerte, tugia az vr isten kyk legienek az wuey es eltavozzek (elmennyen) az hamissagtul (alnoksagtul, mynden az ky neuzei az Christusnak w neueth.

Ad Timotheum II. II. 20—21. In magna domo non tantum sunt vasa aurea et argentea, verum etiam lignea ac testacea et alia quidem, in honorem, alia vero in contumeliam. Si quis igitur expurgarit seipsum ab his, erit vas in honorem sanctificatum, accommodum usibus domini ad omne opus bonum prae-paratum.

Ozorai: Ah nag es gazdag hazban nem cak aranbol es ezustbol cynalt edenek uannak, hanem meg fa es czerep edenekis uannak, nemelliek tiztessegre ualok, nemelliek pegeg bossusagra ualok (azaz ala ualo dolgokra mint arniek zekre auag mosleknak ualok. De ha ki magat ezekbol meg tiztitia haat es tiztessegre zentoltetot eden lezen, kiuel azur eg lezen, zereztet minden io cyeledetekre.

Komjáti: Az nag hazba nem cyak arany es ezwst edeenyek uadnak, de meeg faak es cyerepek (fa es cyerep edeniek) es nemellik tiztessegre vadnak, nemelliek (egyebek) kegyg bossusagra kyssebsegre vadnak, ha ennekokaert valaky meg tistoitangia (seprendi) wnnwmagat ezektwl (az fa es sar edenyetwl) leesen megsenteltet edyen tiztessegre, az vrnak vr dolgara hasnalatos (alkolmatos) mynden io dologra keesh.

Ad Colossenses. II. 8. Videte ne quis sit qui vos depraedetur per philosophiam et inanem deprecationem iuxta constitutionem hominum.

Ozorai: Lassatok hog ualaki meg ne chállion titteket emberi zerges es hiaba ualo chálardsagnak altala emberi zergesek zerent.

Komjáti: Meg lassatok kegyg hogy valaki ne ligen ki titeket el predalion (as predaba vigien fossion, cyalion) philosophia altal (termesetnek tanosaga miat) es hitsagos cyalaracygnak altala embereknek zergesy zerenth.

II. 14. Elevit, quod adversus nos erat, chirographum.

Ozorai: El torle azt ah Christus ah mi kezok irasat.

Komjáti: Eltwrwluen az keezirast (meg kwtelezesth ky mi ellenwnk vala ky reank valo ellenseges dolog ellenw iras vala.)

Ad Thessalonicenses. (Ez idézetet az eredeti latin szövegben nem talál-tam meg.)

Quandoquidem ipse Satanas transfiguratur in angelum lucis et ministri illius personam in se transferunt quasi sint ministri iustitiae.

Ozorai: Az ordög angiallaa ualtoztattia magat es az w zolgai ol zemelt uonznak reiaiok, ug mint igazsagnak zolgai uoolnanak.

Ad Thessalonicenses II. II. 3—4. Ne quis vos decipiat ullo modo, quoniam non adveniet Dominus nisi venerit defectio prius et revelatus fuerit homo ille scelerosus, filius perditus, qui est adversarius et effertur adversus omnem, qui dicitur Deus, aut numen, adeo ut in templo Dei tanquam Deus sedeat ostentans seipsum esse Deum.

Ozorai: Ne chállion meg titteket valaki, valamikeppen, mert el nem Jü az ur iteletre, hanem ha el io előzőr ah el zakadas, es meg ielentetik amaz uetkes ember, uezet fiu, ki ellenség es felemeltetik mindeneknek ellene, ki Istennek templomaban wne mutogatvan wmagat, hogy w ysten uolna.

Komjáti: Valaki titeket meg ne cyalion valamy modon. Mert le nem iw az iteletre az vr isten, hanem elwswr eliwuend az fogiatkozás (az vr Jesustol valo eltaozás) es meg jelenedik az veetkes (Bynw s ember veset vesedelmes fyu) ky ellenseges (ellenwnk valo) es felemelkedyk mynden ellen, ky mondatyk isten, vagy becwvlet vagy tiztesseeg) isteni imadaas, vgy annyira hogy az istennek templomaba mynt isten vgy wl, mutogatuan wnnwn magat mynt isten volna.

Ad Thessalonicenses II. II. 10–13. Pro eo quod dilectionem veritatis non receperunt, in hoc ut salvi fierent. Et propterea mittet illis Deus efficaciam illusionis, ut credant mendacio, ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati sed approbaverunt injustitiam.

Ozorai: Miért hog' az Istennek zeretetit nem uétték arra hog' wduözölnek, ennek okaert bochát az Isten azoknak teuelgesnek hatalmassagat hog' ah hazugsagoknak higgenek hog' meg itellessenek mindenek ah kik nem hittenek az igassagnak, hanem ah hamissagot hattak irva.

Komjáti: azért hogy az igassagnak zeretetet nem vvtteek, hogy wduwzwlhettenek volna. Es annakokaert bocyat az elwisten wreaiok (cyufolasnak) teuelgesnek ereiet (tehetcyeket) hogy higienek az hazugsagnak, hogy meg itellessenek mynd azok, kyk nem hyttenek az igassagnak, de rea engettenek, dicyertek az hamissagot.

Ad Titum. I. 16. Deum profitentur se scire, caeterum factis negant.

Ozorai: Walliak hog' esmerik az Istent de tetemenikkel meg tagagiak.

Komjáti: Az elwisten valliak (mongiak) hogy wk tudnak (esmerneek) de cyelekedetekuel (myuelkedetekuel) meg tagagiak.

Ad Galatas. VI. 15. Nam in Christo Jesu neque circumcisio quicquam valet, neque praeputium, sed nova creatura.

Ozorai: Ah Christus Jesusban semmit nem haznal sem ah kórniöl meteles sem ah nem kórniöl meteles, hanem ah khwt ah ki zeretetből chélekezik. (V. ö. az utolsó idézettel.)

Komjáti: Merth az Christus Jesusba sem kwrnywl meteles semmith nem haznal, sem kwrnywl metelethlensegh, de az vy teremeth allath.

Ad Galatas. III. 24. Lex paedagogus noster fuit ad Christum, ut ex fide iustificaremur.

Ozorai: Ah töruen nekönk örzőnk, uezerlenk uolt ah Christushoz hog' ah Christusnak hitenek altala lennink Istennek elötte igazza.

Komjáti: Az töruen vyselw oktato, tanoyto io vih, dologh mutatunk volth az Christusra, hogy az hythbwlv wduezeitethnenk.

Ad Galatas. III. 26. Omnes enim filii Dei estis, eo quod credidistis Christo Jesu.

Ozorai: Mint feienkent istennek fiai uattok ennek okaert hog' ah Christus Jesusnak hittetek.

Komjáti: Mert mynnyaian istennek fyai vattok, azerth hogy az Jesus Christusba hyttetek.

Ad Galatas. III. 13. Christus vos redemit ab execratione legis, dum pro vobis factus est execratio pendens in ligno.

Ozorai: Ah Christus minket meg mente ah tvruennek az w atokiatul mikoron w magat atokka teue mi irettönk fügen az kerestfan.

Komjáti: A Christus mynketh megh valtoth, zabadoitoth az tvruennek atokiatol (atkozoth voltatol) mykor my erettwnk atokia lewth fywghuen az faan.

Ad Galatas. III. 10. Nam quotquot ex operibus legis sunt, execrationi sunt obnoxii: scriptum est enim, Execrabilis omnis, qui non manserit in omnibus, quae scripta sunt in libro legis.

Ozorai: Valakik ah töruenek cyelekedetiből uannak, azaaz ualakik ah töruennek meg tartasabol uariák az w bwnöknek bocyanatit, kwttelzik wnnön magakat atkozatra azaaz örök karhozatra, mert meg uagon irvan, atkozot minden valaki meg nem marad azokban ah kik az töruenben meg uadnak irvan.

Komjáti: Valakik valamenyen az tvruennek cyelekedetiből vadnak, atoknak (meg atkozásnak kwtelbe) alatta vadnak. Merth iruan vagyon, Atkozoth mynden az valaky megh nem marad mynd ezegebe, akyk iruan vadnak az tvruennek kwnyuebe.

Ad Galatas. II. 16. Quoniam scimus non justificari hominem ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi et nos in Christum Jesum credidimus, ut iustificaremur ex fide Christi et non ex operibus legis.

Ozorai: Mert hog' tudjuk hog' ah tvruennek cyelekedetyből senki igazza nem lehet, azaaz senkinek bwne meg nem bocyattatik senki az wduössegnek utara nem iuthat ha nem cyak ah Jesus Christusban valo hwtt aital, mi es ha Jesus

Christusban hittönk, hog' az Jesus Christus hiti által lennink igazagka es nem ah törüennek czelekedetiböl.

Komjáti: Merth tuggyuk hogy ember (nem wduezöwl) megh nem igazoitatik az törüennek czelekedetybwl, hanem az Jesus Christusnak hytemyath, smyees (hyzöwk) hyttwnk az Jesus Christusba, hogy megh igazoitassunk (igazoitathatnank) az Christus Jesus hytebwl es nem az törüennek czelekedetybwl (tetemenyebwl).

Ad Galatas. I. 8. Etiamsi nos, aut Angelus e coelo praedicaverit vobis Evangelium, praeter id, quod praedicavimus vobis, anathema sit.

Ozorai: De ha mi, azag kik Apostolok uagiunk, anag az Angial meniorzagbul predikaland tinektek mas Ewangeliomot hog' nem mint mi predikallottonk tinektek, atok legén.

Komjáti: De megha myes, auagy az Angyal a mennyorsagbol predicallana tynektek az euangeliomoth, anal egyebeth (annak kywle) kyt my predicallottunk tynektek, atkozot (vezeth) legyen.

Ad Galatas. V. 4. Christus vobis factus est otiosus, quicumque per legem iustificamini, a gratia excidistis.

Ozorai: Ah Christus nektek semmit nem haznal ualakik ah törüen által akartok igazza lenny, el zakattatok ah Christusnak zeretetitel es erdemetöl.

Komjáti: Az Christus tinektek nem swksegh volt, hyiaba volt, valaky az törüeny al'al igazoitattatok, az malasthbol (az elw isten irgalmassagabol) kyestetek.

Ad Galatas. V. 6. In Christo Jesu neque circumcisio quicquam valet, neque praeputium, sed fides per dilectionem operans.

Ozorai: Ah Christus Jesusban semit sem haznal sem ah körnül meteles sem ah nem körnül meteles, hanem ciak ah hw't ki zeretet által cielekezük.

Komjáti: Az Christus Jesusba sem kwrnywl meteles semmit nem teheth (haznal), sem a kwrnywl meteethlensegh, de az hyth ky zeretethnek myatta czelekedyk (myuelkedyk).

